

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (17.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratból. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejszét csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

– Ez mind szép! – mondtam Ágnesnek, egyik utunkon hazafelé, a szocdemek fűt-fát követelő tízpontos kiáltványára utalva. – Egyet is értenék vele, ha a realitását el tudnám képzelni. Az, hogy új, valamiféle demokratikusnak mondható kormányzat jött létre, a Károlyi-kormány, az már nem vitás. De ha a külföld nem ismeri el, ki tárgyal az úgynevezett ellenséges országokkal? És melyek azok, akikkel tárgyalni kellene? Már a román, a csehszlovák, a délszláv komitékkel is? És vajon miről? Lemondanak-e a területi igényeikről? Vagy arról alkudozzunk velük, hogy melyik gatyánk szarát vágják vagy ne vágják le? A földreformhoz ki adja a földet? A földesúr, az arisztokrata? Adja, vagy el kell venni tőle? Ha ez utóbbi, ki tegye? A mindenütt felhergelt csőcselék, vagy valamiféle nem létező szervezett forradalmi erő? És mit kezd vele a nép, ha elveszi? Odaadják annak, akinek eddig nem volt? Helyes! S magamról tudom, hogy

annak megműveléséhez nekünk szerszám, igavonó állat és még sok minden kéne. Vagy parlagon marad, de a „népé”? És ki dönti el, hogy kinek a saját tulajdonú nagyüzeme „fontos”, köztulajdonba veendő? No és a tizedik pont!... Mondja meg már valaki, hogy egy országban, ahol a lakosság lekvárjára, madzagjára, ajtókilincsére is szüksége van az államhatalomnak, akár Tisza, akár Károlyi áll az élén, miből, kinek a terhére és mi módon fizesse ki az állam azt a szépen hangzó, sokféle kártalanítást? És ha egyszer elsöpörte a vihar a Habsburgokat, ha megszűnt a Monarchia, vajon a forradalmi Magyarország miért fizessen azért, amit nem ő csinált? Csupa üres дума ez, Ágnes! Gondolkodni is kellene rajta, nemcsak megfogalmazni, elszavalni, üvöltözni, fölvonulni!

Ágnes kacagott:

– Látja, ez hiányzott nekem! Ez a mindenén áthatoló, kételkedő, szúrós tekintet, amelyik a szólamokat egy pillantás alatt átvilágítja, a megalapozatlan dolgokat szuronyvégre tűzi, és felmutatja. Nagyjából igaza van! De ez se ér semmit. Akkor viszont mit akarjunk?

Előadta aztán, amit éppen itt, Nagyváradon, 1918. október 12-én, a Nagysándor utcában dr. Aurel Lazăr ügyvéd lakásán összehívott erdélyi román nemzetiségi vezetők tanácskozásáról írtak a lapok. Ezen részt vett Teodor Mihali, az Erdélyi Román Nemzeti Párt vezetője, azután olyan politikusok, mint Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Ioan Ciordaș, Ștefan Pop-Cicio és sokan mások. Pár héttel előbb még Mihályi Tivadarnak, Vajda Sándornak, Pap-Csicsó Istvánnak, Goldis Lászlónak, Csordás Lászlónak írták a nevüket ők is, a lapok is. Ettől még többségükben a Romániával való egyesülés hívei voltak, kisebbségük Erdély autonómiáját tűzte ki célul.

Reggel 9-től délután 5-ig tartott a tanácskozásuk, Goldiș, Vlad és Lazăr kapott megbízást a közös nyilatkozatuk megszövegezésére, aztán Vaida-Voevod olvasta fel azt a magyar parlamentben, 1918. október 18-án. Én akkor éppen Pesten voltam, a Váradra tartó ingázások közepett. Károlyi a palotájába invitálta a román pártvezéreket, ott Jászi Oszkár és Garami Sándor javaslatokat kért tőlük – micsoda naivitás volt ez már akkor! – arra nézve, hogy *miképpen lehetne teljesíteni az erdélyi román nemzetiségi követeléseket a Magyarországtól való elszakadás nélkül...* Dr. Aurel Lazăr kijelentette: ők csakis az egyesült románység érdekeit hajlandók képviselni. A nyilatkozat ugyanis leszögezte, hogy az erdélyi és magyarországi románságot a magyar parlament nem illetékes (!) az elkövetkezendő fegyverszüneti és béketárgyalásokon képviselni. Erre és az erdélyi románság sorsának eldöntésére csakis a román nemzetiségi vezetők bizottsága illetékes. A parlamentben a szlovák Juriga Sándor – bár a hangnemét bírálta –, nyomban Vaida-Voevod nyilatkozata mellé állt.

A lényeg: az erdélyi és az Erdélytől nyugatra élő románság, valamint a bánáti románok hangadó vezetői az ókirálysággal való egyesülés kieroszakolásán munkálkodtak, erre jogosította fel, biztatta fel őket az antanthatalmakkal 1916-ban, az erdélyi betörés előtt, Bukarestben kötött titkos megállapodás. – Függetlenül attól, hogy a Monarchia szétesése pillanatában ők is éppen legyőzött és szétesett állapotban voltak! Arról nem is szólva, hogy ráadásul kötötte őket egy bukaresti béke, a központi hatalmakkal való együttműködési szerződés. A központi hatalmak összeomlásának időszakában minden voltak, csak éppen győztesek nem, az antant oldalán!...

A trónjáról lecsúszó IV. Károly királynak is voltak „kitűnő” húzásai. Még a forradalom kitörése előtt, az ő parancsára, Horthy Miklós tengernagy, a flotta parancsnoka átadta a szerb-horvát-szlovén királyság (a jugoszlávok) képviselőinek Pólában, harc nélkül, *jegyzőkönyvileg* az egész osztrák–magyar flottát! Nem hinném, hogy volna, aki ezt utólag is érti. Mert ugyanakkor az uralkodó tíz körömmel, harminckét foggal ragaszkodott a trónjához, úgy kellett 1919 elején lemondásait követőleg kiebrudalni öfenségét és családját Német-Ausztriából. Hát mire építette maradási szándékát, ha fegyveres erői szétszéledtek, ami megmaradt, azt meg precízen, jegyzőkönyvileg adta oda?

Váradon 1918 októberében Dutka Ákos költő és hírlapíró kapta a „történelmi feladatot”, hogy a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásáról szóló hírt bejelentse a városháza erkélyéről. Ekkor már a tömegben a magyar nemzeti zászlók és néhány vörös lobogó mellett sok száz piros-sárga-kék román nemzeti lobogót is lengettek a jelenvoltak. És sokan éltették az október 12-én a városban ülésezett Erdélyi Román Komitét, Ferdinánd királyt, az „egyesülést” Romániával. Bár még akkor ezt hivatalosan nem mondta ki senki. Ugyan az újságok írtak az 1916-os, antanttal kötött titkos bukaresti megállapodásról, mindenki természetesnek tartotta volna – a felhevült nemzeti érzésektől elbódult román nacionalistákon kívül –, hogy ez a titkos egyezmény már ne legyen érvényes, hiszen azóta Románia vereséget szenvedett, és ha jól megnézzük, 1918

nyarán lényegében nem is létezett: német megszállás alatt, németbarát kormányával az élen zuhant lefelé, a központi hatalmakkal együtt, a politikai, katonai lejtőn.

Persze, volt nekik egy másik vezető garnitúrájuk is készenlétben, nem úgy, mint nekünk szokott lenni a veszett háborúk végén. És ez a másik garnitúra lázasan dolgozott külföldön azért, hogy az 1916–1917. évi vereség mărășești-i győzelemmé, az egész hadjárat általuk hozott áldozattá, a bukaresti megalázó béke kényszerhelyzetté dicsőüljön. Kiváló, ügyes és céltudatos politikusaik voltak mindig, mindenféle szövetségre, annak sikerére vagy kudarcára eleve fölkészülten. – Lásd a második világháború elejét és végét...

A népek önrendelkezéséről szóló nyilatkozatok, valamint a pesti Vadászkiáltvány szallóban megalakult Magyar Nemzeti Tanáccsal szinte egy időben létrejött, a románok lakta területeken működésbe lépő Román Nemzeti Tanács ténykedései a politikával nemigen foglalkozó emberekben is fölbizgatták a bizonytalanság érzését: *mi lesz most, a háború után?* Valóban elszakadnak-e eddig Magyarországhoz tartozó területek? Új, idegen államok alakulnak-e? Egyesülnek-e az ország területén élő nemzetiségek ezekkel a szomszéd államokkal? Vagy elfogadják Károlyi, Jászi és mások autonómia- és önrendelkezési ajánlatait? Egyáltalán mit akarnak az antant nagyhatalmai a felbomlott Monarchia népeivel?

Erjedésnek indult minden. Siegler Konrád tábornok, Erdély katonai parancsnoka és Erdély kormánybiztosa, Apáthy István professzor tilalma ellenére, Kolozsvárott már október utolsó napján emlékezetes tüntetések zajlottak le, ahol éltették a polgári demokratikus forradalmat, de egyaránt hangoztatták mind a magyar nemzetiség történelmi, mind a román nemzetiség újabban megfogalmazott, Erdélyre vonatkozó unionista álláspontját. Ez nem járt összetűzések nélkül. Ráadásul a kezdetben fele-fele arányban nemzeti párti és szociáldemokrata párti összetételű Román Nemzeti Tanácsban fokozatosan a nemzeti pártiak váltak többségivé, mivel a román szocdemek eleinte kevésbé követelték az uniót Romániával. Mindenütt kiengedték a politikai foglyokat, internáltakat, az ország más részébe száműzöttek kezdtek visszatérni, az úgynevezett kultúrzonát megszüntették. Döntő kérdésekben a budapesti forradalmi kormány kikérte

a helyi lakosság, a nemzetiségek véleményét, törekedett az „integritás” elve illúziójának a megtartásával teljesíteni is a követelések közül, amit csak lehetett.

Temesvár és Resicabánya környéke volt még erőteljesen forradalmi változásokat követelő terület. Itt kikiáltották a *Bánsági Köztársaság* autonómiáját, ami persze keresztelte a román nacionalista törekvéseket. A munkások tüntettek a szabadság, függetlenség, a néphatalom mellett. A Zsil-völgyi bányászok – románok és magyarok – önkényesen gyakorolták a hatalmat ezen a vidéken. Nem ismertek el maguk fölött semmiféle hatalmi szervet. Még az odairányított páncélvonat is kénytelen volt előlük Dévára visszavonulni. Az eddigi reguláris hadsereg felbomlása után, előbb helyi munkásalakulatok, forradalmi őrségek próbálták fenntartani a rendet, kevés eredménnyel. Az uradalmakat megtámadó, kirabló, a falu földesurait, vezetőit elkergető román parasztmozgalmak sok helyütt a sovén nacionalizmus leplei voltak. Egyes román falvakban a pópák vezették a helyi nemzeti tanácsokat, s ők nem a budapesti forradalmi kormányzat, hanem a Román Nemzeti Komité utasításait követték vagy „előlegezték” meg. Az összetűzések több erdélyi faluban, birtokon véres összecsapásba torkollottak, egyik fél a másikat vádolta az öldöklésekért. Míg a Magyar Nemzeti Tanács Kelet-magyarországi Főkormánybiztossága a forradalmi közigazgatás megszervezésére törekedett, meghirdetett elvei alapján, a románoké az ókirálysági közigazgatás kiépítésére

használta fel az eseményeket, ott, ahol erőre kapott, és nemzetiségi támogatást élvezett.

Ráadásul a Román Nemzeti Tanács kísérletet tett önálló erdélyi, román nemzetiségű haderő szervezésére is, a közös hadseregéből hazatért, kivált, megszökött vagy leszerelt román katonákból. Katonatanácsuk Bécsben székelt, Iuliu Maniu vezetésével mintegy száz tiszti tagja volt, az ötezer főnyi szászvárosi román gyalogezredre és a bécsújhelyi román alakulatokra építkezve. Ezek a katonák – osztrák engedéllyel – felesküdték a román nemzeti lobogóra, cserébe viszont az osztrák belügyminisztérium a bécsi zavargások letörésére vette őket igénybe. Maniu viszont az egész bécsújhelyi táborot kérte magának. Ha sikerül a terve, az olasz frontról tízezerszámba hazaözönlő román nemzetiségű, volt közös ezredekbeli katonával jelentős fegyveres erőre tett volna szert. Ultimátumot küldtek a Magyar Nemzeti Tanácsnak, a Károlyi-kormánynak, hogy a Tiszáig terjedő Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Arad, Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, továbbá Csanád, Békés, Ugocsa megyéket mint „román területeket” ürítsék ki, és adják át a Román Nemzeti Tanács által szervezett román fegyveres erőnek, az anyaországgal való egyesítés végett. Jászi akkor utazott Aradra, hiábavaló tanácskozására, amelynek során a maga naiv „keleti Svájc” elképzeléseit adta elő, amit a románok azonnal elutasítottak.

És eközben Belgrádban aláírták az antantot képviselő franciák a november 15-i katonai egyezményt a Károlyi-kormánnyal, amelyik politikai és katonai demarkációs vonalat húzott Erdély délkeleti és északnyugati, nagyjából a Maros vonalával elválasztható részei közt anélkül, hogy az erdélyi magyar közigazgatás felszámolását előírta volna. Mindez halomra döntötte Maniu és az általa szervezett román fegyveres erő, a Román Nemzeti Tanács „hadserege” által ultimátumban követelt elképzeléseket, a kérdés „radikális” megoldását illetően. Bár itt-ott próbálkoztak fegyveres betöréssel, de erőiket az 1918. december elsejei, Gyulafehérvárra tervezett román nemzetgyűlés szervezésére összpontosították, hogy ezáltal nyomást gyakoroljanak a párizsi béketárgyalásokra, az antanthatalmakra, amelyek közül némelyik igen bizonytalanok az álláspontot foglalt el még ekkor az erdélyi kérdésben, ellentétben mindazzal, amit egybehangzóan ígértek Romániának 1916 augusztusában, a bukaresti titkos egyezményben.

Az óvatosabb erdélyi magyarok azonban máris megkezdték – különösen az 1918. november 13-án, az antanttal kötött belgrádi katonai megállapodás aláírása és nyilvánosságra hozatala után – az ország nemzetiség lakta területeiről a „beköltözést” Magyarország színmagyar lakosságú megyéibe, főleg Budapestre. Elsősorban az exponált hivatalnokok és azok, akiknek volt némi okuk retorziótól tartani, eddigi románellenes magatartásuk miatt.

A fegyverszüneti egyezmény ösztönözte az újonnan alakítandó államok fegyveres erőinek és az antantcsapatoknak a megjelenését a Felvidéken, Erdély keleti, délkeleti részén s a Délvidéken. Ez sokat sejtető intézkedés volt, ugyanakkor hangoztatták, hogy a békekötésig mindenütt meg kell hagyni a régi magyar közigazgatást, s az működjék együtt a helyi nemzetiségi lakosság forradalmi, nemzeti tanácsaival. Aztán aki bírta, marta. Itt úgy, amott másképp, valahogy mindenütt létrejött valamiféle ideiglenes félmegoldás, csak a Károlyi-féle köztársaságnak nem akart létrejönni a megbízható fegyveres hatalma, amellyel kikényszeríthesse, szükség szerint, akaratának végrehajtását! A frontokról hazaözönlő katonák nemzetiségi csoportokra bomlottak, elszéledtek, fosztogattak, néhol randalíroztak. Anarchikus állapotok alakultak ki, minden központi jószándék és meggyezésre való hajlandóság ellenére.

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR*